

VÝZVY SLOVÁKOV V JUHOVÝCHODNEJ EURÓPE

(Michal Spevák)

*“My, národ slovenský,
pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo
zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť,
v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva
a historického odkazu Veľkej Moravy,
vychádzajúc z prirodzeného práva národov na sebaurčenie...
(Preambula Ústavy Slovenskej republiky, 1992)*

Chcem zdôrazniť, že v preambula Ústavy Slovenskej republiky píše o nás, o národe slovenskom, a nie je rozdiel medzi príslušníkmi národa slovenského, ktorí žijú v zahraničí, alebo na Slovensku. Ak vychádzame za predpokladu, že sme Slovenskú republiku zakladali v prvom rade pre Slovákov, prečo sa to potom dostatočne nereflektuje v implementácii politiky voči Slovákom žijúcim za hranicami Slovenskej republiky?

Slováci žijúci za hranicami Slovenska si všimli že nová prezidentka nás vôbec nespomenula počas svojej inagurácie.

Ak môže chudobné Maďarsko pomáhať svoj národ mimo administratívnych hraníc Maďarska, cez rôzne mechanizmy podpory, myslím si, že by aj Slovensko ako ekonomický tiger mohlo Slovákov žijúcich mimo Slovenska podporiť.

Časť národa slovenského, tej našej mozoľnatej Slovače, ktorá šla hnáná žitím nevôľou vo svojom sťahovaní, či premiestňovaní na juh, našla svoje uchýlenie v dnešnej juhovýchodnej Európe v panónskej rovine vo Vojvodine a dokonca aj južnejšie. Aj obstála pomerne dlho tá hŕstka Slovače, a prežila zlé časy napriek rôznym nepretržitým generačným výzvam v priestoroch juhovýchodnej Európy.

Prežili rôzne štáty, najprv Rakúsko-Uhorsko (do roku 1918), Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (SCHS) a keď svetová hospodárska kríza bola zdolaná a z trojnárodného štátu vznikla nenárodnostne dirigovaná Juhoslávia (1918-1941). Nasledovala okupácia v druhej svetovej vojne (1941-1944), oslobodenie a Federatívna národná republika Juhoslávia (FNRJ), neskôr Socialistická federatívna republika juhoslávia (SFRJ) do roku 1991, Zväzová republika Juhoslávia 1992-2003, Srbsko a Čierna Hora 2003-2006, samostatné Srbsko a samostatná Čierna Hora od roku 2006. Krajania na týchto priestoroch žili v rozličných štátnych systémoch a pri tom sa z miesta nepohli. Bohužiaľ krajania boli zatiahnutí do vojny - prvej aj druhej svetovej, aj počas

rozpadu SFRJ, aj počas bombardovania v roku 1999 a pre múdreho človeka každá vojna je dopredu stratená.

Krajina Čierna Hora (juhovýchodná Európa) meno dostala ešte za čias starých Rimanov, ktorým sa krajina s vysokými pohoriami a hlbokými roklinami zarastená hustými lesmi zdala "tmavá, temná krajina". Masívne skalnaté pohoria pokrývajú celú krajinu s len niečo viac ako 650-tisíc obyvateľmi. No mnohé z pláží na pobreží, často doslova vysekané do skál, dokážu konkurovať aj susednému Chorvátsku.

Dňa 28. júla 2007 v hlavnom meste v Podgorici (bývalý Titograd) bola založená mimovládna organizácia Čiernohorsko-slovenské priateľstvo (ČSP). Aj keď spolky Slovákov vo svete sa veľmi ťažko zakladajú a ešte ťažšie udržujú nad vodou, čuduj sa svete ČSP funguje do dnes najmä vďaka pochopeniu a podpore Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (USZZ).

V náplni organizácie ČSP je propagovať a zachovávať slovenskú kultúru, jazyk a obyčaje, šíriť slovenčinu. V tomto sú jej nápomocné médiá v slovenčine a to internetová stránka www.nvocsp.org a stránka na sociálnej sieti fb: Čiernohorsko-slovenské priateľstvo.

30. novembra 2007 v podgorickom Dome kultúry bolo divadelné predstavenie Emigranti (Slavomír Mrožek). Réžia Fedor Popov, herci Pavel Brezník a Janko Kolárik. Po predstavení bol slovenský koncert orchestra Pavla Matúcha. Po prvýkrát v dejinách hralo sa divadlo po slovensky v Čiernej Hore.

Začali skromne s malými projektmi (publikácie, divadlá, koncerty), ale dnes projekty realizujú nie len na lokálnej a celoštátnej úrovni, ale aj na regionálnej a dokonca medzinárodnej úrovni.

Spomeniem iba niektoré: V hlavnom meste Čiernej Hory v Podgorici, bola 7. mája 2009 privítaná kniha s názvom Slováci v Čiernej Hore, podtitul Kto sme, čo sme a kam ideme. Kniha je písaná dvojjazyčne v jazyku slovenskom a čiernohorskom. Knihu vydalo občianske združenie Čiernohorsko-slovenské priateľstvo / Crnogorsko-slovačko prijateľstvo (ČSP) v náklade 400 kusov. Vydanie knihy sa uskutočnilo predovšetkým z finančných zdrojov vydavateľa, a za finančnej podpory Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a rodiny austrálskeho Slováka Samuela Sýkoru.

V októbri a novembri roku 2008 v Čiernej Hore hosťovalo Slovenské kultúrne centrum P.J. Šafárik z Nového Sadu v Bijelo Polje a v Mojkovci. Turné zopakovali v decembri 2012 v mestách Podgorica a Danilovgrad. Koncerty boli mimoriadne úspešné. V roku 2010 koncerty v mestách Mojkovac a Nikšić mal FS Krajan Vojvodina.

Od roku 2013 ČSP organizuje pravidelne Letnú školu slovenskej vlastivedy v Podgorici, pod taktovkou prof. Heleny Los Ivoríkovej. Na kurze sa vždy zúčastní 26 detí vo veku 4-14 rokov. Zmysel projektu, aby sa nielen slovenské deti ale aj deti zo zmiešaných manželstiev naučili po slovensky. Okrem toho do Čiernej Hory pravidelne chodil folklorista- choreograf Ján Slávik z Kysáča a Vojvodiny.

Ako napísal Ľudovít Štúr: „Kto žije duchom, v tom žije celý svet a on v celom svete“. V súvislosti s týmto predsavzatím Čiernohorsko- slovenské priateľstvo spája ľudí a v poslednom období- mestá ako sú Podgorica, Bijelo Polje, Kežmarok, Markovac Našički, Zvolenská Slatina...

ČSP sprostredkovalo Kultúrno umeleckému súboru AS z mesta HERCEG novi zájazd do Michaloviec v r. 2008, a Tekstilac Bijelo Polje zájazd na festival Európskych ľudových remesiel a obyčajou ELRO Kežmarok v júli 2015. Cestou na Slovensko folkloristi z Bijelo Polje mali koncert vo Vojvodine v meste Hrtkovci (Sriem, Vojvodina).

ČSP sprostredkovalo v rámci projektu “Chorvátsko- slovenské dotyky“ zájazd Slovenského kultúrno umeleckého spolku Fraňo Strpač do Čiernej Hory. Slováci z mesta Markovac Našički mali v Čiernej Hore tri koncerty: dva v hlavnom meste Podgorici a jeden v meste Tivat. Projekt podporil Fond pre ochranu a rozvoj práv menších Čiernej Hory. Na koncerte bolo dokopy tisíc divákov, najviac v meste Tivat (Dom kultúry Donja Lastva) kde bola prítomná aj ministerka z Vlády Čiernej Hory Marija Vučinovič a biskup kotorský Ilija Janjić.

Dňa 13. septembra 2015 v meste Herceg Novi hosťovala divadelná skupina z mesta Zvolenská Slatina. Zahrali predstavenie U richtárov bude svadba. Scenár: Štefan Jombík, réžia Pavel Maľa. Vďaka Marekovi Hanuskovi a jeho tímu ochotníkov, diváci si mohli pozrieť komédiu a po nej vypočuť si slovenské pesničky. Po programe bol kokteil a na ňom si diváci pochvaľovali pochúťku Šmirkaz.

Každoročne organizujeme Slovenskú školu pre deti a mládež.

V júni 2019 hosťovala u nás Matičná mládež a spevácky zbor z evanjelického gymnázia v Bánskej Bystrici.

A vždy v decembri už tradične do Podgorici medzi deti slovenských vŕstahovalcov zavíta Mikuláš. S darčekom a pesničkami pre tých najmenších.

Generátorom zotavenia čiernohorskej ekonomiky v období krízy je cestovný ruch. Vláda Čiernej Hory sa spolieha na to, že k prílivu zahraničných investícií prispeje skutočnosť, že krajina je členskou krajinou NATO, ku ktorému sa Čierna Hora dostala v roku 2017 a vedie prístupové rokovania s EÚ (od júna 2012). Taktiež sa spolieha na nové veľké investície do rozvoja turistického ruchu. Slováci už investovali do čiernohorského cestovného ruchu. Na polostrove Luštica si postavili apartmány v roku 2011. Ak máte chuť vykúpať sa v tyrkysovom mori, vylihovať na nádherných plážach a zabudnúť na zhon a stres, tak si na leto môžete rezervovať fantastickú dovolenku cez Čiernohorsko slovenské priateľstvo, ktoré prevádzkujeme -Apartmány Spevak. Výhoda apartmánov je blízkosť medzinárodného letiska Tivat -TVT (22 km), blízkosť pláže Mirište a iných pláží a čisté more. Pohľad z apartmánov je na vstup do Bokokotorskej zátoky na polostrov Prevlaku (Chorvátsko) a na otvorené, široké Jadranské more.

Čiernohorsko - slovenské priateľstvo je otvorenou spoločnosťou pripravené neustále spolupracovať, lebo nosí v srdciach lásku k človeku a nerobí medzi ľuďmi rozdiel. Umenie napospol je jedna z najšľachetnejších stránok ľudstva, v ňom sa javí lepšia stránka človeka i národa. Čiernohorsko- slovenské priateľstvo neustále vytvára ďalšie predpoklady na posilnenie spolupráce v oblasti kultúry, cestovného ruchu, výskumu a vedy medzi Slovenskom a Čiernou Horou a Slováckmi a Čiernohorcami.

Údaje - Analýza

Tabuľka 1.- POČET SLOVÁKOV V SRBSKU, po rokoch

1850	1918	1990	2000	2011	2021
54 000	61 500	63 941	56 000	50 321	?

Tabuľka 2.- POČET SLOVÁKOV V ČIERNEJ HORE, po rokoch

1990	2000	2011	2021
150	120	88	?

Na sčítaní obyvateľstva v roku 2002 v Zväzovej republiky Juhoslávií nás bolo 56 637, na rovnakom sčítaní obyvateľstva 2011 nás bolo 50 320 a dnešný odhad, v druhej

polovici 2018 je, že nás je na priestoroch Srbska nejakých 40 000, kým v Čiernej Hore 120 ľudí.

V roku 2011 v Čiernej Hore bolo uskutočnené sčítanie ľudu- cenzus. Podľa Štatistického úradu v tejto krajine žije 88 Slovákov trvalo (dlhodobo) nasťahovaných. Najviac v meste Podgorica (27), Herceg Novi (15), Tivat (15). Časť Slovákov migrovala zo Slovenska a časť z Vojvodiny. Cirkevné knihy svedčia o tom že v roku 1860, že medzi prvými, vtedy ako Rakúsko-uhorský vojak sa nasťahoval trvalo Andrej Skladaný z mesta Ružomberok. Jeho potomkovia žijú do dnes v mestečku Prčanj (okres Kotor).

Slováci v Čiernej Hore podľa okresov v r. 2015

Čierna Hora	84
Bar	10
Bijelo Polje	3
Budva	8
Cetinje	3
Danilovgrad	3
Herceg Novi	15
Kotor	2
Nikšič	2
Podgorica	27
Tivat	15
Ulcinj	1

Komparácia toho, ako sa Čierna Hora stará o potreby svojich krajanov vo svete /ako inšpiračný zdroj pre vládu v SR/.

V Čiernej Hore (ČH) zákon upravuje vzťahy zahraničných Čiernohorcov s domovom, resp. ako oni nazývajú s maticou, alebo starou vlasťou.

Na ministerstve zahraničných vecí ČH existuje Úrad pre diasporu, alebo akási - Správa pre diasporu a v rámci nej je formovaný orgán podobajúci sa – obdoba Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSŽZ). Čiernohorec v zahraničí sa môže zaregistrovať na web platforme pre diasporu a tým pádom má nárok na preukaz- **Expatriate card**. V preklade z angličtiny, to znamená niečo ako vystahovalecký preukaz. Následne

s preukazom Expatriate card si môže vybaviť občianstvo. Sú na to stanovené pravidlá a mechanizmi.

Táto web platforma vznikla, aby mohli monitorovať svojich krajanov, alebo ako oni nazvali - vyst'ahovalcov. Túto webovú platformu šikovne odkukali od susedov Chorvátov, ktorý prvý zaviedli takú prax.

Úrad pre diasporu v Čiernej Hore má riaditeľa, menovaný vládou na 4 roky, a 8 zamestnancov. Ročný rozpočet Úradu je 614 216, 20 eur (Zbierka zákonov Čiernej Hory, č. 87/2018 z 31.12.2018), kým je na transfery spolkom a krajanom určené 144 000 eur. Úrad sa zaoberá evidenciou krajanov a sú dva modely evidencie:

- Evidencia krajanských spolkov v zahraničí,
- Evidencia jednotlivcov v zahraničí, kto je kto v zahraničí.

Na tomto Úrade tvrdia, že krajanovia žijúci vo svete sú veľkým potenciálom pre budúci rozvoj krajiny. Plánujú do budúcnosti rozšíriť kompetencie Úradu. Doteraz sa v praxe tu ukázalo, že je zapájanie krajanov do štátnej správy veľmi dobrý ťah. Nie len zapájať krajanov do práce úradu, a ministerstiev, ale zapájať ich aj na Ministerstvo zahraničných vecí, lebo sú vraj potenciálom aj pre diplomáciu. Vytvárajú z krajanov kariérnych diplomatov. Tento model zapájania krajanov do diplomacie krajiny je už aplikovaný v Chorvátsku a v Maďarsku. Aktuálny chorvátsky generálny konzul Marijan Klasić v meste Kotor v Čiernej Hore je krajan a práve pochádza z mesta v ktorom úraduje. Tiež veľvyslanec Maďarska Kristztián Pocsá v Podgorici (2014-2018) bol krajan.

Zástupkyňa riaditeľa Úradu pani Elvira Bekteshi povedala, že majú najnovší model, podľa ktorého, Ministerstvo zahraničných vecí zamestná krajana významného pre danú komunitu. Následne krajan vykonáva svoju misiu vo svojej komunite. Na tento spôsob posilujú komunitu, tam kde je potrebné a kde cítia, že to treba. Model sa ukázal ako win-win situácia. Krajan je samozrejme spokojný, lebo vykonáva prácu na prospech komunity, a za to má patričnú odmenu od materského štátu t.j. od Ministerstva, a Ministerstvo je spokojné, lebo si cez nového zamestnanca pestuje zároveň krajanskú komunitu, ale aj rozvíja tým pádom vlastú diplomatickú sieť.

Zástupkyňa riaditeľa je zároveň aj šéfkou Sektoru pre otázky statusu, výskum, evidenciu a podporu. V politike Úradu je aby zamestnávali úradníkov MZV ČH, diplomatov, ktorý sú na úrovni druhých a tretích tajomníkov.

KOMPETENCIE

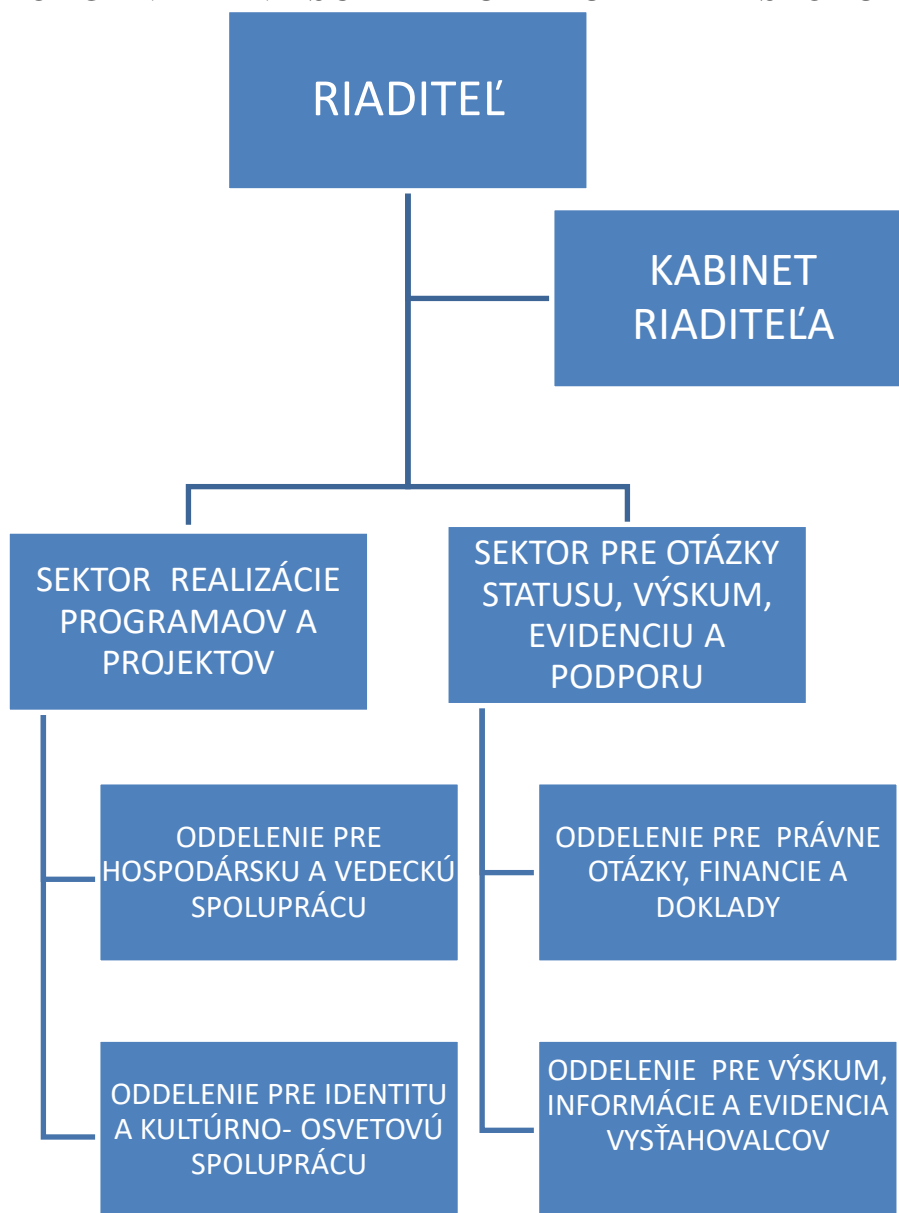
Podľa zákona o štátnej správe a jej organizácii ("Zbierka zákonov Čiernej Hory", č. 05/12, 25/12, 61/12 i 20/13) Úrad pre diasporu vykoná záležitosti v oblastiach :

- Ochrana a pestovanie jazyka, kultúry a tradície,
- Afirmácia identity a posilňovanie identity,
- Uskutočnenie komunikácie s krajanmi a ich spolkami,
- Organizovanie a vytvorenie siete medzi jednotlivcami a spolkami v zahraničí,
- Vytvorenie databázy údajov o krajanoch,
- Posilnenie komunikácie, vzájomného informovania a vydavateľskej činnosti,
- Podpora v promócií kultúrnych hodnôt v zahraničí,
- Pestovanie dedičstva a podpora výskumom,
- Obnova jazykových, kultúrnych charakteristík obyvateľstva,
- Boj proti procesom asimilácie ,
- Hospodárska a ekonomická spolupráca s krajanmi,
- Prínos krajanov k bilaterálnym vzťahom medzi krajinami,
- Spolupráca v oblasti vedy a výskumu,
- Podpora športovým a iným aktivitám,
- Vytváranie systémových výhod pre krajanov v domovskej krajine,
- Ochrana statusu a postavenia krajanov v zahraničí,
- Podpora formou donácií a fondácii,
- Posilňovanie kapacít organizácie krajanov vo verejnej diplomacii s cieľom promócie štátnych záujmov Čiernej Hory,
- Iné záležitosti.

Na finančnú podporu je vytvorený mechanizmus, ktorý schválila Vláda a v Zbierke zákonov bol publikovaný 15.3.2019, na str. 9.

Mechanizmus podpory riadi Ministerstvo zahraničných vecí Čiernej Hory, a rozdeľuje prostriedky na realizáciu projektov. Vypíše sa verejný konkurz- raz za rok - na podávanie žiadostí a následne Komisia vyberie projekty ktoré podporí a vyfincuje resp. spolufinancuje.Práve počas písania tejto analýzi Konkurs bol vypísaný dňa 25.3.2019. Suma s ktorou disponuje Úrad je 100 000 eur.

ORGANIZAČNÁ SCHÉMA ÚRADU PRE DIASPORU

Komparácia toho, ako sa Srbsko a Chorvátsko starajú o svoju komunitu žijúcu v zahraničí.

Na porovnanie:

Srbsko

V Srbsku je starostlivosť o Srbov mimo Srbska upravená a zjednodušená do tej miere, že sa zahraničný Srb môže požiadať o občianstvo a získať ho pomerne rýchlo a

jednoducho. Procedúra je jednoduchá: podá si žiadosť na hociktorý úrad Ministerstva vnútra v krajine, okrem formulára žiadosti, priloží Rodný list a o 6 mesiacov obdrží vyrozumienie o výsledku jeho žiadosti. V rodnom liste nie je uvedená národnosť, iba mená rodičov. Srbskú etnicitu nemusí dokazovať. Stačí napísať Čestné prehlásenie o tom, že sa cíti ako príslušník srbského národa, respektíve že má rád Srbsko. MV žiadosti spracováva a vydáva občianstvo Srbom žijúcim mimo Srbska. Na základe žiadosti, rodného listu z krajiny v ktorej žije, alebo sa narodil. Proces trvá asi 6 mesiacov.

Chorvátsko

V Chorvátsku pôsobí centrálny štátny úrad pre Chorvátov žijúcich mimo hraníc Chorvátska. Tento úrad má webovú platformu a tiež vypisuje konkurzy na projekty svojich krajanov. Podporujú projekty v štyroch oblastiach:

1. Rozvoj spolkov krajanov
2. Kultúra
3. Vzdelávanie a veda
4. Rôzne spoločenské činnosti

Podporujú projekty v 4 oblastiach a konkurovať môžu krajanovia z 12 európskych štátov v roku 2019. Fond vyčlenený na projekty je 5 mil. chorvátskych kún (HRK), čo je v prepočte 672 043 eur. Žiadosť sa podáva na úradnom tlačíve na Veľvyslanectvo v tej európskej krajine.

Odporúčania - Návrhy

1. **Zjednotiť všetky pozostalé sily**, pokiaľ ich ešte máme a nie na úrovni ojedinelých štátov- krajín, ale na úrovni regiónu. Tu myslím na zjednotenie krajanov v Srbsku, Chorvátsku, Čiernej Hore a pre tieto krajiny juhovýchodne Európy vytvoriť spoločnú stratégiu- platformu. Pre ČR, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko (vytvoriť druhú stratégiu, ide o členské krajiny EU).

V týchto dvoch skupinách - Juhovýchodná Európa (JVE) a EU zjednotiť slovenské politické organizácie, cirkev, Maticu slovenskú, mimovládne organizácie a iných, ktorí pracujú na roli národa dedičnej, a pokúsiť sa ťahať za jeden koniec povrazu pre blahobyť celého slovenského národa a spoločenstva, žijúceho mimo hraníc SR.

2. **Zabezpečiť mediálnu podporu pre krajské médiá.** Formou podpory slobody tlače a objektívneho informovania, investovať do mediálnej sféry. Informovanie krajanov môže byť nositeľom rozvoja a vývoja krajských komunít.

Toto sa dá realizovať - buď podporou doterajších médií, alebo treba vytvoriť úplne nové médium, ktoré bude špecializované na život Slovákov v zahraničí, a zastrešovať krajiny JVE a V4. Kvalitných médií je u nás strašne málo, konkurencia je veľmi úzka z dôsledku malých komunít. Slabé media vedú k slabnutiu spoločnosti. Silné médiá posilnia spoločnosť.

3. **Pripraviť kultúrnu a vzdelávaciu stratégiu** na rozvoj spoločnosti a implementovať projekty osobitného významu na štátnej a medzinárodnej úrovni.

4. **Ekonomicky investovať do prostredí, v ktorých žijú krajanovia.** Tým pádom by sa zamedzila migračná vlna, ktorá je prítomná v krajinách JVE. Podnikatelia zo Slovenska svoj kapitál by mohli vložiť do prostredia a tým pádom zvýšime zamestnanosť. Ekonomický rast sa následne reflektuje aj na kultúru a udržanie jazyka.

V realizácii návrhov iniciatívu musí mať Vláda SR cez MZVEZ SR. Kľúčovú úlohu bude mať Vláda SR a poňeváč budú na jar 2020 parlamentné voľby želáme

si, aby nás do NRSR pozývali častejšie, aby si nás pozorne vypočuli, lebo je zvrchovaný čas na akciu záchrany toho čo sa ešte zachrániť dá.

“Ako ďalej Slováci na Západnom Balkáne?” - pýtala sa verejne dávnejšie organizácia Slováci a spoluzítie z Petrovca.

Podľa mňa, treba, aby sme zachraňovali čo sa ešte zachrániť dá. Kým nie je neskoro. Lebo ak nezachránime teraz, bude v budúcnosti ešte komu pomáhať?